

Joseph Heinmann

Natura textului Aggadah

Nota Editorului: Acest eseu reprezintă primul capitol al cărții lui Joseph Heinmann "Aggadah and Its Development" (Iudei)(Ierusalim: Keter, 1974). Această traducere a fost pregătită de către Marc Bregman cu ajutorul profesorului Heinmann și încorporează schimbările făcute de către autor la scurt timp înainte de moartea sa în anul 1978. O traducere a întregii cărți este în pregătire.

Aggadah este în mod inexorabil legat de ideea de discurs; într-adevăr, Haggadah, termenul echivalent folosit de către sursele Palestiniene este substantivul verbului le-haggid, care înseamnă "a zice" sau "a spune". Totuși, nu este în totalitate clar cum acest nume în mod particular a ajuns să fie atașat la acest tip de literatură la care face referire. Una dintre posibilele abordări ale acestei probleme este sugerată de faptul că le-haggid este sinonim cu le-sapper, "a spune sau a relata o poveste." Multe texte aggadot chiar relatează povești sau cel puțin le adaugă sau elaborează narativul biblic – multe, dar nu toate. Pentru că se cunoaște că nu există decât texte aggadot care sunt prin însăși natura lor niște comentarii, și multe dintre ele clarifică porțiunile non-narative din textele biblice. De asemenea, există multe texte aggadot care intră în categoria spuselor înțelepte, morale și ale maximelor, speculațiilor filozofice și alte asemenea. O altă abordare a acestei probleme, care a fost sugerată de Bacher,¹ este de a vedea numele Aggadah – Haggadah ca fiind un derivat din termenul tehnic maggid ha-katuv (Scriptura

spune), care este frecvent utilizat în literatura midrashică pentru a introduce un citat din Scriptură. Dar această sugestie, de asemenea nu este plauzibilă în totalitate pentru că acest termen apare în principal în midrashim-ul halachic decât în midrashim-ul aggadic (mă voi ocupa mai târziu de explicarea importante diferențieri între Halakhah și Aggadah). În timp ce prima abordare scoate în evidență aspectele narrative ale Aggadah, a doua abordare scoate în evidență aspectul de interpretare. Pentru că nu toate textele Aggadah sunt menite să clarifice Scriptura, dar pot să includă anecdote și povestiri care să nu aibă nicio legătură cu Biblia. Mai mult, la fel cum nu toate textele Aggadah sunt Midrash, nici toate Midrash – midrashim-ul halachic, de exemplu- nu sunt texte Aggadah. Poate că cele mai convingătoare explicații ale numelui Aggadah sunt acelea care fac referire nu la conținutul Aggadah, ci mai degrabă la metodele de transmitere. În timp ce Scriptura a fost citită cu voce tare în sinagogă de pe pergament, textele aggadot nu erau citite oamenilor în contextul slujbei din sinagogă. Din contră, tradiția aggadică a fost transmisă din vorbă în vorbă, fiind relatată pe cale orală în timpul predicii.²

La fel cum este dificil să se reconstruiască derivarea numelui Aggadah, tot așa este dificil să se definească natura precisă a scrierii Aggadah. Privită din punct de vedere al conținutului, aceasta conține expresii înțelepte, dovezi ale credinței, expuneri și elaborări ale Scripturii, povestiri și multe altele. Tiparele formale includ epigrame, anecdote, exemple de umor și inteligență, explicații precise și concise ale unui singur cuvânt din Scriptură, și povești de lungimi aproape epice. Din timpurile Evului Mediu, era un obicei să se definească Aggadah prin ceea ce nu era, cum este făcut și în această relatare atribuită lui R Samuel ha-Nagid: "Haggadah reprezintă toate comentariile în Talmud care au de-a face cu orice altceva decât cu mizvah (aici având înțelesul de lege Evreiască)."³ Această definiție este, bineînțeles, foarte restrictivă, pentru că Aggadot sunt regăsiți nu doar în Talmud, dar în primul rând și cel mai important, în mai multe lucrări din literatura midrashică. În al doilea rând, după cum am menționat și mai devreme, nu toate textele aggadot pot să fie categorisite ca fiind comentarii interpretate. Fără îndoială, până astăzi nu a fost găsită altă formulare mai precisă care să definească Aggadah altfel decât ca și textele de tip multi-fațetate găsite în literatura talmudic-midrashică, care nu pot să fie atribuite niciunei categorii ale legii Evreiești (e.g. Halakhah).⁴ Marele defect al acestei forme negative a definiției este, bineînțeles, faptul că nu comunică nicio informație pozitivă despre natura și caracterul a ceea ce caută să definească.

Aggadah, în toate varietățile sale de formă și conținut, este, putem să afirmăm, marele produs al comunității Evreiești din Palestina. Mergând înapoi până la jumătatea perioadei celui de-al Doilea Templu, după cucerirea Palestinei de către Alexandru cel Mare, Aggadah a început să ia formă și a continuat să fie o formă literară vie pentru mai bine de un mileniu, cel puțin până când Arabii au cucerit Palestina.⁵ Până la un anumit punct, Aggadah reprezintă o reacție creativă la rebeliunile suferite de Israel pe teritoriul său în această perioadă lungă de timp. De asemenea reprezintă o încercare de dezvoltare de noi metode de explicare, menite să creeze noi înțelegeri ale Scripturii pentru o perioadă în care populația era măcinată de criză și de conflicte, cu o influență culturală străină care presa din exteriorul granițelor și o agitație sectariană crescând în interior. Această perioadă a solicitat un răspuns la crizele apărute ca urmare a evenimentelor istorice, cu precădere distrugerea Ierusalimului și a Templelor sale, precum și pierderea totală a independenței politice. Acest complex de încercări sociale, politice și naționale cereau o abordare constantă a problemelor și identificarea de noi rezolvări la nevoile actuale. Poporul Evreu încercau, cu succes chiar, să continue să trăiască în concordanță cu legile lui Torah. Pentru a reuși acest lucru, era necesar ca legile Torah să rămână dinamice și deschise la diverse interpretări pentru a reuși să facă față încercărilor ridicate de niște circumstanțe tot mai variate. Prin dezvoltarea metodei de "interpretare creativă" aggadiștii puteau să găsească în Scriptură – care de altfel deveniseră aproape irelevante la nevoile contemporane – noi răspunsuri și valori care le permiteau să se mențină indiferent de schimbările și turnurile realității.

Aggadah, după cum am spus, are multe fețe. În ceea ce privește conținutul, putem să clasificăm în trei mari categorii textele aggadot: 1) textele aggadot care sunt legate inexorabil de narațiunea biblică – foarte multe texte aggadot din literatura talmudic-midrashică se regăsesc în această categorie; 2) textele "istorice" aggadot care povestesc despre personalități și evenimente post-biblice și 3) textele "etice-didactice" aggadot care oferă ghidare și care subliniază principii în zone ale religiei și eticii. O astfel de categorisire nu poate fi evitată, tocmai pentru că există anumite diferențe calitative între o legendă despre viața lui Abraham și o poveste despre Hillel sau Rabbi Akiba, la fel cum există o diferență fundamentală între o poveste despre o femeie care a cauzat moartea fiilor săi pentru că a făcut un jurământ nechibzuit și aforismele găsite în Mishnah Avot (cunoscut ca și "Spusele Taților"): "Dacă eu nu sunt pentru mine, cine va fi pentru mine...și dacă nu acum atunci când" (I 14), sau "Totul este previzibil, dar tuturor le-a fost încredințată libertatea de a alege" (III 15).

Totuși nici numele și nici limitările acestei categorisiri nu sunt "bătute în cuie". Dacă ne referim la o legendă despre Împăratul Titus sau despre înțeleptul Hillel ca și text "istoric aggadah", nu trebuie să uităm ca ceea ce noi numim texte "biblice aggadah" vorbesc de asemenea despre personaje istorice cum este regele David și profetul Isaia. Pe de altă parte, nu trebuie să ne lăsăm înșelați și să credem că ceea ce au relatat înțelepții despre contemporanii lor reprezintă cu adevărat istorie; "poveștile înțelepților" trebuie să fie de asemenea considerate legende aggadice și nu informații istorice relevante. Povestea miracolelor care se întâmplă în timpul dezbaterii dintre R Eliezer și colegii săi și Vocea Cerească, care în final a decis că problema este tot atât parte dintr-o legendă aggadică, pe cât este textul aggadah care spune că Nahshon a fost primul Israelit care s-o aruncat în Marea Roșie. Toate aceste legende au apărut din aceleași motive, și din aceeași imaginație creativă. Este de preferat, totuși, ca atunci când ne referim la "poveștile înțelepților", să vorbim despre ei nu ca și texte "istorice aggadot", ci mai degrabă ca și texte "non-biblice aggadot".

Termenul "etic-didactic" aggadot este de asemenea cumva înșelător, pentru că pare să implice faptul că textele biblice aggadot și poveștile înțelepților nu au nicio intenție morală. Opusul este adevărat; textele aggadot de toate tipurile sunt în general realizate cu intenția de a transmite niște lecții care pot fi învățate. Această funcție nu este limitată la nicio categorie; mai degrabă, unicitatea textelor "etice-didactice" aggadot se regăsește în faptul că mesajul didactic este menționat explicit, decât să fie exprimat implicit printr-o poveste sau un atașament la un vers biblic ca și dovadă.

În final, această categorisire sugerată a textelor aggadot în trei tipuri este insuficientă. Cărei categorii aparțin acele parabole care nu reușesc să clarifice un vers dificil? Ce spunem despre anecdotele și povestirile care nu sunt despre personaje istorice, astfel cum sunt poveștile cu ghicitori care arată că înțelepciunea "celor patru oameni din Ierusalim care au venit la Atena"? Dar chiar și cu adăugarea acestor mici categorii nu am reușit să completăm marea varietate de materiale găsite în Aggadah. Este bineînțeles posibil să nu se facă nicio categorisire conform conținutului. Am putea să categorisim textele aggadot conform formei lor și înțelesului literar-estetic al expresiilor, sau să facem în primul rând distincție între povestea Aggadah și textele Aggadah educaționale. Această din urmă categorie ar conține acele texte Aggadot care au fost create de către înțelepți în contextul caselor de studiu și al academiilor. Aceste tipologii sunt de

asemenea recunoscute, dar niciuna dintre ele nu acoperă toate acele multe manifestări a ceea ce noi numim Aggadah.

Chiar și textele aggadot care fac referire la Biblie nu sunt omogene, pentru că ele sunt formate atât din explicația strictă a textelor biblice, cât și din elaborarea expansivă a poveștilor biblice. Mai mult, aceste două subcategorii se adresează perioadei în care au existat, care nu a fost mai mică decât cea a Bibliei. Curentul Biblic Aggadah caută să fie contemporan, pentru a scoate în evidență imaginea propriei sale vârste în cadrul vechilor Scripturi. De exemplu, deja în Septuaginta "Aram înainte și Filistinii după" (Isa 9:11) erau identificați cu "Sirienii din est și Elenii din vest." Similar, găsim o interpretare a "deci îi voi instiga la gelozie față de aceia care nu sunt oameni" (Deut 32:21) făcându-se referire la Samaritenii din Ben Sirah (50:25-26): "Cu două națiuni sufletul meu este chinuit și cea de-a treia nu sunt oameni, negustorii din Seir și Filistia și națiunea prostească care trăiește în Shechem." Profetei "o stea i se va arăta lui Iacob și un spectru se va ridica din Israel" (Num 24:17) îi era dată în general o interpretare mesianică, cum este în Targum Pseudo-Jonathan. Totuși, Secta de la Marea Moartă a interpretat acest vers ca făcându-se referire la Iisus, în timp ce R Akiba l-a interpretat astfel: "O stea (kokhav) va coborî la Iacob – Kozba (Bar Kokhbeh) a coborât la Iacob ... acesta este el, regele Mesia!" (P. Ta'anit IV 8, 68d).⁶ Mai mult, există multe texte aggadot în care se discută evenimente istorice conectate cu distrugerea Primului Templu, așa cum este legenda despre sângele lui Zacharia (vezi B Sanhedrin 96b și paralelele sale), care sunt de fapt comentarii implicite despre distrugerea celui de-al Doilea Templu.

Totuși, textul Biblic Aggadah nu tratează în exclusivitate interpretări. Acesta elaborează și expandează povestirile biblice. Textul Aggadah spune despre provocarea pe care Satana o aruncă lui Dumnezeu, prin care l-a lăsat pe Issac să fie aproape sacrificat, spune despre înțelepciunea lui Moise și eroismul său ca și comandant al armatei din Etiopia, despre cearta dintre Cain și Abel asupra divizării lumii și care a dus la crima lui Abel, și despre altercația dintre Moise și îngerii care i-au luat locul când acesta s-a ridicat la ceruri pentru a primi legile Torah. De fapt, nu există aproape nicio poveste biblică care să nu conțină o amplificare aggadică și niciun personaj biblic care să nu fie portretizat mult mai complet în textul Aggadah. Și totodată putem să vorbim nu doar despre amplificare, ci și despre alterare. Biblicul Rege David, luptătorul eroic, se aseamănă foarte puțin cu înțeleptul și piosul David din textul Aggadah, care zi și noapte studia Torahul. Esau este portretizat în Aggadah ca și inamicul de moarte a lui Iacob încă de

când era în pântecele mamei sale – într-adevăr, acesta este reprezentantul și simbolul Romei, "cel mai puternic regat", și competiția dintre Israel și conducătorii Romani asupra lor. Și, deși Biblia spune foarte clar că Moise a murit la fel ca orice altă ființă umană, conform textului Aggadah, "sunt aceia care spun că" Moise nu a murit ci s-a ridicat la ceruri unde slujește și acum (Sifre către Deuteronomy, 357).

De asemenea, existau multe schimbări în ceea ce privește teologia. Versetul "Cine este ca tine, o Doamne, printre zei (ba'elim)" (Exod 15:11) a fost interpretat de către înțelepți astfel: "Cine este ca tine printre cei muți (ba-illemim): pentru că El vede Templul Său în ruine și rămâne tăcut" (B Gittin 56b și textele adiționale). Această interpretare reflectă o întrebare teologică arzătoare: "Copii Săi sunt puși în lanțuri – unde este măreția Sa?" (ibid.). Acesta poate să fie răspunsul la idea că tăcerea divină și cumpătarea este o manifestarea a măreției lui Dumnezeu, pentru "Cine este vrednic? Acela care își împlânzește felul său de a fi" (M Avot IV 1). În lumina suferinței actuale, era imposibil să se agațe de crezul nativ cum că niciun rău nu ar trebui să îi fie pus în cârcă omului corect și că acesta ar trebui să fie recompensat pentru faptele sale bune făcute în viață. Înțelepții nu au ezitat să reinterpreteze, într-un mod deloc simplu, într-un înțeles literar, verseturile care susțineau acest crez. De exemplu, "Le-a oferit susținere (teref) celor care se temeau de El; El va fi mereu înțelegător cu credincioșii Săi" (Ps 111:5) a fost reinterpretat de către R Joshua ben Levi: "El a trimis în exil (teruf) pe cei care se temeau de El în această lume; dar în lumea care avea să vină, "El va fi îngăduitor cu credincioșii Săi." (Geneza Rabbah XL 2). În mijlocul distrugerii Templului și al finalizării cultului sacrificiului, care a reprezentat modul Israelit de a-și arăta căința, maeștrii textului Aggadah au declarat, "avem un singur mod de a ne căi, care este comparabil. Și care este acesta? Sunt faptele de iubire și bunătate" (Avot de-Rabbi Natan, ver A, cap 4). Textul Aggadah observă mesajul central al povestirii biblice a sacrificiului lui Isaac nu prin pocăința lui Avram în fața lui Dumnezeu, ci prin acceptarea lui Isaac a martirizării sale și a sacrificiului. Această nouă interpretare și scoatere în evidență a rolului lui Isaac oferă un exemplu Evreilor din perioada rabinică, dintre care mulți erau chemați să aleagă între martirizare și apostazie în timpurile persecuției religioase.

O altă schimbare socio-istorică apărută în textul Aggadah este în cadrul conceptului de leadership religios. Biblia vorbește despre două tipuri de bază: preoții, care reprezentau așezământul religios, și profeții carismatici. Dar până în perioada talmudică, profețiile încetaseră de multă vreme, iar puterea și importanța preoției a scăzut dramatic, cel

puțin în perioada imediat următoare distrugerii Templului. Ambele aceste două tipuri de lideri religioși au fost înlocuiți de către înțelepți, cunoscători ai Torahului. Nu este deloc surprinzător că cei care au scris textele aggadot ar fi trebuit să caute chiar în Biblie unele autorizări pentru acest tip de leadership. R Akiba, de exemplu, și-a susținut principiul hermeneutic cum că fiecare "et" (semnul obiectului direct în Iudaică) din textul biblic implică sau permite implicit o amplificare midrashică, pentru a-i oferi o reinterpretare îndrăzneță a versetului "Ar trebui să ai frică (et) de Prea-Măritul, deci Dumnezeu" (Deut. 10:20): et- de inclus înțelepții" (B Pesahim 22b).

Aggadah conține materiale foarte diversificate ca și natură, și care sunt originale în multe feluri distinctive. Pe de-o parte, nu este niciun dubiu că multe texte aggadot sunt creația populară sau a imaginației poporului; această categorie include în mod particular parabolele, anecdotele, și poveștile extinse de eroism ale personajelor Biblice, care într-un final și-au găsit locul în literatura apocrifă și legendele rabinice. Mai mult, multe texte aggadot erau create de către autori și realizatori de apocrife și alte cărți scrise în timpul perioadei celui de-al Doilea Templu. Aceste lucrări includ și un gen literar care aparține în întregime tărâmului Aggadah, adică rescrierile povestirilor biblice. Acest tip de Aggadah, care rescrie poveștile care stau la baza bibliei, adăugând multe adăugiri și alterări, este ilustrată de către Cartea Jubilee și de fragmente din Genesis Apocryphon descoperită printre Pergamentele Mării Moarte.

Grija mea aici, totuși, este în legătură cu textele aggadot aparținând literaturii talmudice și midrashică. Deși această literatură a absorbit destul de mult materiale care au fost origine culturii populare contemporane, textul Aggadah rabinic nu mai este un produs al acelei culturi ci mai degrabă reprezintă munca înțelepților. Textele aggadot realizate de către aceștia nu sunt menite în principal pentru amuzament, ci au o funcționalitate puternic înclinată înspre pregătirea auto-didactă. Totuși, textele aggadot rabinice erau în mare parte menite să ajungă la oamenii simpli, fiind împărțite acestora la slujbele publice. Din acest motiv înțelepții au folosit fiecare tip de tehnici literare și retorice pentru a realiza acest material atractiv și ușor de digerat de către audiența lor.⁷ Acest lucru face ca textul Aggadah rabinic să aibă tendința de nu relata povestiri care să clarifice Scriptura și nici să scoată din acestea câteva observații morale. Întrădevăr, este în mare parte inexorabil legată de textul biblic, dar totuși acest lucru nu o absolvă din a reinterpreta Scriptura, scoțând în față noi sensuri ale textelor antice și găsind noi etaloane morale ale povestirilor biblice. Din acest motiv, multe texte Aggadah talmudice

și midrashice nu sunt independente, ci mai degrabă au un scop în ceea ce privește Biblia, explicând-o și elaborând-o, reușind să o adapteze, după cum am spus, nevoilor prezente. Din acest motiv, textele aggadot rabinice nu iau în general forma unor povestiri epice sau a unor lucrări independente de mărimi mari. Din moment ce aceste texte aggadot rabinice erau cel mai adesea spuse în timpul predicilor publice, ceea ce realiza o legătură cu citirea învățăturilor scripturii în sinagogă, erau în mod automat legate de narațiuni biblice relevante. Astfel, scriitorii textelor aggadot rabinice nu au văzut niciun motiv pentru a exprima comentariile lor în formă completă, de povestire continuă, și nici nu au încercat să răspundă ei înșiși narațiunilor biblice după moda unora dintre cei care făceau literatură apocrifă cum este cea menționată anterior. Înțelepții erau mulțumiți cu crearea unui tip de exegeză de bază a textului Aggadah și cu permiterea ca însăși Biblia să ofere o bază narativă continuă. Adnotările lor exegetice, fie ele scurte sau lungi, foloseau mai mult pentru a clarifica, a înfrumuseța și pentru a îmbogăți povestirile biblice. Astfel, textul Aggadah este, folosind propriile-i cuvinte, "o parte încântătoare a interpretării biblice" (Ecclesiastes Rabbah II 8).

Înțelepții care au creat și au dezvoltat textul Aggadah și-au asumat două sarcini. Pe de o parte, din moment ce au presupus că existau diferite înțelegeri ale Scripturii, aceștia au simțit că este necesar să încerce să extragă întreaga gamă de implicații, nu doar din conținutul textelor biblice, dar de asemenea și din fiecare cuvânt aparent superfluu. Presupunerea că "un enunț biblic poate să aibă mai multe înțelegeri" (B Sanhedrin 34a) a dus la interpretarea fiecărei locuțiuni din textul biblic, adeseori fără să se țină seama de ceea ce reprezintă în context. Angajamentul înțelepților de a descoperi toate învățăturile ramificate și conținute în Scriptură⁸ este exprimat în următoarea expresie: "Interpretează și primește o recompensă"⁹ Aceștia erau de părere că Biblia intenționa să împărtășească instrucțiuni morale și religioase, să ne învețe cum să trăim, mai degrabă decât, de exemplu, să ofere informații factuale de natură genealogică sau geografică. Într-adevăr, aceștia și-au exprimat surpriza cu privire la versetele care par a oferi mereu informații istorice: "'Eu de asemenea adun pentru mine argint și aur'" (Ecc 2:8). Ne informează cumva versetul cu privire la starea de sănătate a lui Solomon? Mai degrabă, acest paragraf din scriptură se referă la legea Torah! (i.e. la cunoștințele vaste ale lui Solomon)" (Ecclesiastes Rabbah II 8). Un alt exemplu de astfel de atitudine: "'Mergi sus pe muntele lui Avram" (Num 27:12), în alt loc se vorbește despre munte și despre vârful crestei, astfel că același loc are de fapt patru nume...Ce nevoie au oamenii de aceasta (informație)?" (Sifre Zuta, p 318). Atunci când cineva găsește liste de nume

geografice ca și "Kinah și Dimonah și Addah" (Josh 15:22), nu este deloc bine să se susțină faptul că Scriptura abia "menționează orașele din Israel." De altfel, aceste nume trebuie să fie interpretate în mod creativ pentru a obține din ele o lecție morală: "toată lumea care are furie (kinah) împotriva confracților săi și cei care stau tăcuți (domem), Cel care deține eternitatea (ade ad) îi va aduce în fața justiției" (B Gittin 7a). În mod similar, cu privire la Cartea Cronicilor, care conține foarte multe liste de nume și tabele genealogice, înțelepții au susținut: "Cartea Cronicilor a apărut numai pentru a fi (în mod creativ) interpretată" (Leviticus Rabbah 13).

Pe de altă parte, în timp ce creatorii rabinici ai textului Aggadah au căutat în Scriptură pentru a scoate la iveală întregul înțeles aflat în stare latentă al Bibliei, în același timp au încercat să meargă mai departe în prezent și în viitor. Au încercat să ofere o direcție generației lor, să rezolve problemele religioase care îi înconjurau, să răspundă la întrebările teologice și să îi ghideze pentru a ieși din perplexitatea spirituală. Totuși înțelepții se bazau pe acest al doilea aspect al sarcinii lor în ceea ce privește interpretarea Scripturii, pentru că aceștia credeau că Biblia a oferit răspunsul – chiar dacă nu explicit, dar implicit – la fiecare problemă contemporană.¹⁰ Astfel, multe texte aggadot au două niveluri de înțelegere, unul deschis și altul închis.¹¹ Primul se ocupă în mod vizibil cu explicarea textelor biblice și clarificarea narațiunii biblice, în timp ce cel de-al doilea se ocupă mult mai subtil cu problemele contemporane care au acaparat atenția predicatorilor și audienței lor. Scriitorii de texte aggadot care spuneau despre Korah, rebelul Levite și urmăritorii săi (vezi Num 16 etc), se referă, în realitate, la "batjocorirea acestei generații" care îi denigrau pe înțelepți și învățăturile lor. Rabinii discută coborârea lui Noe din arcă, dar discuția prezintă implicit atitudini diferite cu privire la eliberarea Israelului de sub opresiunea străină: "Noe a spus, așa cum am intrat și eu în Arcă doar cu permisiune (de la Dumnezeu) tot așa nu o să ies din ea doar cu permisiunea Sa. R Judah bar Illai a spus, că dacă aș fi fost acolo, aș fi rupt-o (arca) și aș fi ieșit" (Genesis Rabbah XXXIV 4). Mare parte din exegeza aggadică este astfel, un fel de parabolă sau alegorie. Scriitorii textelor aggadot nu intenționau foarte mult să clarifice paragrafele dificile din textele biblice pentru a avea o replică la problemele arzătoare curente sau pentru a ghida oamenii și pentru a le întări acestora credința. Pentru a-și prezenta ideile într-un mod mult mai complex și atrăgător, înțelepții le-au transpus într-un format narativ și au folosit parabole și alte motive literare familiare care aveau rolul de a face plăcut textul.

Cu toate acestea, Aggadah poate într-un anumit fel, să fie văzută ca și "literatură filozofică" a perioadei rabinice, deși caracteristicile care permit o astfel de abordare iau forma unei filozofii populare care evită discuțiile teoretice, sistematice și formulările austere abstracte. Astfel de alte caracteristici pur filozofice sunt regăsite printre "spusele înțelepților", adeseori realizate sub forma unui set de principii așezate într-un stil aforistic, energetic. Aceste principii iau o formă diferită în alte două tipuri de Aggadah, care astfel expun narațiunea biblică și cea care spune poveștile vieții înțelepților. Aici, aceste principii filozofice și înțelesul lor actual nu sunt prezentate explicit. Mai mult, acestea trebuie să fie "citite printre rânduri"; pot să fie incluse din abordarea descriptivă implicată și din imaginea generală care reiese din aceste povestiri spuse și respuse de către înțelepți prin Aggadah.

Aggadah ("lore") și Halakhah ("law") sunt două fațete a muncii intelectuale și spirituale ale înțelepților din perioada talmudică. Deși trebuie să ignorăm diferența cantitativă dintre Aggadah și Halakhah, există cu siguranță o legătură apropiată între aceste două tipuri de creativitate rabinică. Pe de-o parte aceiași înțelepți care erau faimoși pentru crearea și transmiterea Halakhah erau de asemenea scriitori de texte aggadot și predicatori, și foarte puțini erau Amoraim (cel puțin în Palestina) care s-au limitat în mod exclusiv ori la Halakhah, ori la Aggadah. Mai mult, aceste două tipuri de gândire se regăsesc împreună într-o coexistență intimă atât în cele două Talmudim cât și în midrashimul halakhic. Într-adevăr, o discuție talmudică adeseori scapă ca și o inadvertență în cadrul discursului mult mai simplu și mai emoțional al textului aggadah, tocmai datorită argumentării analitice riguroase al unor puncte halakhice. În același fel, Halakhah nu lipsește nici din cel mai strict aggadic midrashim. În unele dintre ele, de exemplu Tanhuma-Yelammedenu Midrashim, fiecare secțiune începe cu o întrebare halakhică, cum ar fi: "Lasă maestru să ne învețe (yelammedenu rabbenu): Dacă s-a impus un post prin ordin public pentru a aduce ploaia, iar ploaia a început să cadă în aceeași zi, trebuie să mergă mai departe (cu postul până la finalul zilei)?" (Tanhuma, ed Buber vol 1, p 94). În urma acestei întrebări și a unui scurt răspuns cu privire la un punct de vedere halakhic, imediat predicatorii dezvoltă o discuție aggadică, care duce la subiectul biblic citit în acea zi în cadrul slujbei. Nu este surprinzător că aceste aggadic midrashim, care își adună principalul material din predicile spuse în fața unei mari audiențe, se leagă foarte puțin de Halakhah. Pentru că audiența care s-a grăbit să audă slujba publică nu era pregătită să asculte și să se implice într-o discuție abstractă halakhică, care pentru ei ar fi fost searbădă și obositoare. Această atitudine din partea

publicului este scoasă în evidență în comentariul lui R Isaac, care era de asemenea un predicator faimos: "Altădată, când era vorba despre bani, un om abia aștepta să audă un cuvânt Mishnah și un cuvânt Ralmud (...)" (Pesikta de-Rav Kahana Ba-Hodesh, ed Mandelbaum, p 205).

În ceea ce privește subiectul lor esențial, acesta contează de asemenea, existând o relație de reciprocitate între Halakhah și Aggadah – o relație care a fost descrisă și ilustrată cu o abordare penetrantă de către H.N. Bialik.¹² Gândirea Aggadica alimentează Halakhah, și Halakhah, în schimb, oferă Aggadah un fel de evoluție permanentă de la normele legale, care reprezintă tipare permanente și forme de viață. Totuși, câteva puncte halakhic erau determinate în baza principiului aggadic care spune că "toți oamenii din Israel sunt de viță regală" (B. Baba Mezi'a 113b). În mod similar, Amora Rav oferă posibilitatea muncitorilor Evrei de a termina contractul de muncă în mod unilateral: "Un muncitor poate să renunțe chiar în mijlocul zilei... (așa cum se poate observa din ceea ce este scris în Scriptură) "Pentru că, pentru Mine oamenii din Israel sunt slujitori; ei sunt slujitorii Mei (Lev 25:55) – și nicidecum nu sunt slujitorii slujitorilor" (B Baba Mezi'a 10a). Mai mult, în ceea ce privește Mishnah, care se ocupă în principal cu probleme stricte legate de Halakhah – separat de tratatul Avot – comentariile aggadice sunt ocazional integrate în contextul halakhic general. De exemplu, în Mishnah Sanhedrin, care se ocupă în principal cu crimele capitale și cu modul de executare a diverselor pedepse cu moartea, găsim unele giuvaeruri de texte aggadice:

"Cum poate cineva care este martor la cazurile capitale să fie conștient de seriozitatea mărturiilor acestora? ... Se știe că aceste cazurile civile nu sunt la fel ca și cazurile capitale: În cazurile civile un om (care face o mărturie falsă pentru a condamna pe cel inocent) dă bani în schimb, ceea ce îi permite să se pocăiască (i.e. răul pe care l-a făcut prin mărturia sa). În cazurile capitale – sângele celui ucis și sângele urmașilor săi (i.e. al oamenilor inocenti care au fost condamnați la moarte pe nedrept) i se datorează lui (i.e. este pe mâinile martorului fals) până la finalul timpului... Din acest motiv, omul a fost la început creat ca și un individ singur, iar Scriptura consideră că orice persoană care cauzează moartea altei persoane¹³ a cauzat de fapt distrugerea întregii lumi. Și pentru a promova pacea printre oameni, astfel ca niciun om să nu le spună apropiaților săi: tatăl (meu) a fost mai mare decât tatăl tău. Astfel că sectanții nu ar trebui să (aibă motiv) să spună: există multe puteri în ceruri... Din acest motiv toată lumea este obligată să spună: Lumea a fost creată pentru mine. (M Sanhedrin IV 5)."

Cu adevărat există o distanță foarte mare între lumea lui Aggadah și cea a Halakhah. Ultima este comparată cu pâinea și prima cu vinul (...). În mod similar, înțelepții interpretează "natura grasă a grâului" (Deut 32:14) – acestea sunt halakhot, care reprezintă substanța lui Torah; "și din sângele strugurilor (ibidem) – acestea sunt haggadot, care captivează inima unui om asemenea vinului" (Sifre către Deuteronomy, 317). Omul nu trăiește doar cu pâine; vinul are ceva ce îi lipsește pâinii – nu este nicio bucurie fără vin și nu se cântă cântece decât după ce s-a băut vin.¹⁴ Și într-adevăr, Aggadah este "cântec"; este o creație poetică, care are o vitalitate și o ancorare în realitate care ridică și inspiră sufletul. Creativitatea Aggadică profită de puterea imaginației productive; aceasta include nu doar valori morale și religioase, dar totodată valori artistice și estetice ale frumuseții și ale simetriei.

Nu toți înțelepții ai Halakhah se puteau mândri cu imaginația bogată prezentată în textul Aggadah. Această rezervă, care totuși a fost exprimată doar de câțiva mari Amoraim, cu precădere în Babilonia, reprezintă o reacție la gradul mare de libertate pe care scriitorii aggadist și l-au permis. Este acuzat că a spus "orice i s-ar întâmpla și orice ar percepe mintea lui" (Mevo Ha-Talmud, îi scrie lui Samuel Ha-Nagid). În mod similar, "noțiunile derivate din paragrafe ale scripturii care sunt denumite Midrash și Aggadah sunt doar o conjunctură; sunt câteva care sunt adevărate și altele care nu" (Rav Sherira Gaon).¹⁵ Despre scriitorii Aggadist se spune că "inversează și reinversează (înțelesurile) versetelor"; aceștia interpretează într-un fel și apoi în sensul opus "și nu învățăm nimic din aceasta" (P Ma'serot III, end, 51a). "Halakhot sunt tradiții legale, acestea sunt praf de diamante (solet), în timp ce cuvintele haggadot reprezintă doar murdărie (pesolet)" (R Samuel ben Hofni).¹⁶ Spre deosebire de învățăturile din Halakhah, care transmit tradiții legale de bază pe care aceștia le primiseră de la proprii lor învățători, realizând astfel un lanț de încredere care lega o generație de alta, învățăturile Aggadah nu erau limitate la a transmite ceea ce au auzit de la învățătorii lor. Scriitorii aggadist adaugă, se îndepărtează, schimbă sau fac permutări cu tradițiile pe care le-au primit, în modurile în care ei consideră că este bine și nimeni (în cea mai mare parte) nu îi trage la răspundere. Mai mult, acolo unde discuțiile halakhice și argumentele asupra tradițiilor diferite au un singur țel – să clarifice problema aflată în discuție până când este posibil să se obțină o regulă legală care să fie autoritară în acest sens – în Aggadah nu există reguli care să decidă cu privire la opiniile diferite. Mai mult, intervențiile autorităților inițiale nu au în mod necesar mai multă greutate decât autoritățile mai recente; "pentru că, comentariile aggadice nu sunt la fel cu tradițiile legale; mai mult, fiecare

interpretează în conformitate cu ce îi dictează inima, ceea ce ar putea să fie sau ar putea să fie spus și nu este un enunț care să ofere o concluzie. Din acest motiv, unii s-ar putea să nu se bazeze (să ia decizii legale) pe ele (i.e. comentariile aggadice)” (R. Hai Gaon, și Ozar Ha-Ge’onim, Hagigah, p 59). Chiar și principiile credinței la care fac referire – cu excepția celor mai fundamentale principii cum ar fi credința că există un singur Dumnezeu și că Torah reprezintă cuvântul Său – identificăm diferențe extreme de opinie; de exemplu, fie că există sau nu recompensă în această viață pentru că ai respectat cele zece porunci (B Kiddushin 39 b)¹⁷ și indiferent dacă izbăvirea finală va apărea la o dată predeterminată sau indiferent când Israel va fi cu adevărat și în totalitate plin de căință (B Sanhedrin 97b; P Ta’anit I 1, 63d).¹⁸ Într-adevăr, credința cu privire la venirea lui Mesia a implicat asemenea îndoieli încât Amora R Hillel a afirmat următoarele: ”Israel nu va avea niciun Mesia, pentru că ei deja i s-au alăturat lui (i.e. el deja a venit) în zilele lui Ezechiel” (B. Sanhdin 99a).¹⁹

Spre deosebire de Halakhah care este fix și de încredere, și care aderă la decizii fără echivoc ca și reguli generale și probleme specifice, Aggadah, ca și mod de gândire este deschis și fluid; izvorul său nesecat de vigoare și spiritul său creativ independent nu au fost niciodată blocate. Mai mult, pe lângă textul Aggadah al înțelepților, textul Aggadah folcloric a continuat să se dezvolte și să înflorească. A existat totodată o proliferare e textelor aggadot originare din cercurile sectanților – secte care erau considerate de drept o adevărată amenințare la existența Iudaismului. Nu este nicio mirare că ocazional o vedere negativă extremă a reprezentat abordarea acestui tip de Aggadah – în mod particular cea găsită în literatura apocrifă. De exemplu: ”Cel care scrie Haggadah nu va avea loc în lumea care va veni, cel care predică va fi înghițit (în flăcările Ghenei) și cel care ascultă nu va primi nicio recompensă” (P Shabbat XVI 1, 15c).²⁰

Această opoziție este în principal îndreptată împotriva scrierii textelor aggadot, pentru că fiind înregistrate în formă grafică acestea iau un caracter autoritar, pe care, în mod normal acestea nu l-ar avea. Motivul este faptul că realizarea textului Aggadah are ca și fundament un caracter oral. A fost în principal legat de contextul predicii publice, care era predicată în fiecare sabaț, în fiecare localitate. Transmiterea orală a textului Aggadah îi menține și vitalitatea, iar predicatorii nu recită exact ceea ce au auzit. Mai degrabă, predicatorul adaptează materialul la cerințele predicii și la necesitățile audienței. În acest fel, textul Aggadah rămâne flexibil, dinamic și relevant timpului său. Acest aspect se reflectă în comentariul midrashic al lui R Eleazar ben Azariah. Deși în

general se referă la "cuvântul Torah", comentariul său este o descriere corectă a naturii multifacetate a textului Aggadah:

"Cuvintele înțelepților sunt ca un imbold, niște cuie bine înfipite" (Ecc 12:11). De ce sunt comparate cuvintele Torah cu un imbold? Ca să vă spunem, asemenea cum cu ajutorul imboldurilor sunt mânate vacile pe câmp pentru a aduce viață pe pământ, la fel și cuvintele lui Torah direcționează inimile celor care le studiază de pe calea morții înspre calea vieții. Dar, ați putea să credeți, că la fel cum imboldul creează mișcare (fiind predispus la schimbare), sunt și cuvintele Torah dispuse la schimbare? Din acest motiv, Scriptura adaugă "asemenea cuielor". Dar, ați putea să credeți, că la fel cum cuiile nu cresc sau descresc, la fel și cuvintele din Torah nici²¹ nu cresc, dar nici nu descresc. Din acest motiv, Scriptura a adăugat "bine plantate". La fel cum plantele cresc și se înmulțesc, la fel și cuvintele Torah cresc și se înmulțesc. (B. Hagigah 3b).

Tradus de Marc Bregman

Note:

¹ Wilhelm Bacher, *Die exegetische Terminologie der Jüdischen Traditionsliteratur* (Leipzig: J.C. Hinrichs, 1905) pp 33-37

² Vezi Yom – Tov L Zunz și Chanoch Albeck, *Ha-Derashot be Yisrael* (Ierusalim: Mossad Bialik, 1954), p 250, no 1; Elimelech Epstein (AA) Halevi, *Sha'arei ha-Aggadah* (Tel Aviv: Dvir, 1972) p. 2.

³ Mevo Ha-Talmud, care a scris lui R Samuel Ha-Nagid (publicat în marea majoritate a edițiilor Talmud Babilonian după *Tratatul Berakhot*)

⁴ Vezi S Assaf și E.E. Urbach, "Aggadah" *Ha-Encyclopedia ha-Ivrit* vol 1 (Ierusalim și Tel Aviv: Editura Enciclopedia, 1966), p 353: "Este o practică normală să oferi o descriere negativă a textului Aggadah: partea din Torah vorbită care nu este Halakhah"

⁵ Halevi, *Sha'arei ha-Aggadah*, pp 4ff

⁶ Conform *Lamentation Rabbah*, ed Buber, to Lam. 2:2 (p 191) și vezi G Vermes, "Interpretarea Qumran a Scripturii în Aranjamentul Istoric" *Anuarul Societății Orientale a Universității Leeds* no 6 (1969), 91 ff; F.F. Bruce, *Exeza Biblică în Textele Qumran* (Londra: Editura Tyndal, 1960), pp 50ff.

⁷ Joseph Heinemann, *Derashot bezibbur be-Tekufat ha-Talmud* (Ierusalim: Mossad Bialik, 1970), pp. 10 ff.

⁸ Vezi Isaak Heinemann, *Darkhei ha-Aggadah* (Givatayim: Magnes și Massada, 1970), pp 9ff

⁹ "Sunt deci interpretările (midrashoth) un întreg adevăr (amanah)? Interpretează și primește o recompensă" P Nazir VII 2, 56b conform citirii lui R Isaia ha-Aharon (aprox 1500 CE); vezi și Saul Lieberman, *Shki'in*, 2d ed (Ierusalim: Wahrman, 1970), pp 81-82

¹⁰ Vezi adnotarea lui Ben Bagbag: "Citeste-l (Torahul) și apoi încă o data, pentru că totul este în el" (M. Avot V 22).

¹¹ Vezi Halevi, Sha'arei ha-Aggadah, p 10

¹² Chaim Nachman Bialik, Halachah și Aggadah, trans L Simon (Londra: Departamentul Educațional al Federației Zioniste a Marii Britanii și Irlandei, 1944)

¹³ Cu privire la variantele de citire, "o persoană este din Israel", vezi E E Urbach, "Kol Ha-Mekayem Nefesh Ahat" Tarbiz 40 (1971), 268 ff și literatură citată acolo

¹⁴ Cf Abraham Joshua Heschel, Teologia Iudaismului Antic (Iudeu), vol 1 (Londra și New York: Soncino, 1962) pp 11ff.

¹⁵ Vezi Isaac Weiss, Dor Dor Ve-Dorshav (Vilna: Romm, 1904), pt 4, p 152; Moshe David Herr, "Mahutah Shel ha-Aggadah", Mahanayyim 100 (1966), 63ff.

¹⁶ Vezi Simcha Assaf, Tekufat ha-Ge'onim ve-Sifrutah (Ierusalim: Mossad Bialik, 1955) p 283

¹⁷ Vezi E E Urbach, Înțelepții: Concepte și Credințe, tradus Israel Abrahams (Ierusalim: Manges, 1975) pp 441ff

¹⁸ Ibid, p 683

¹⁹ Ibid, p 681

²⁰ Vezi Louis Ginzberg, Al Halakhah ve-Aggadah (Tel Aviv: Dvir, 1960), pp 220, 295, n 3

²¹ Textul Talmud Babilonian a fost amendat în conformitate cu citirea lui Tosefta Sotah VII 11, ed Lieberman, p 194.